

Sääntöjen maailmat

Kari Pääskynen

Kuuden säännön tapaus

Miten tulkita seuraavaa virkettä: "Täsä lauseessa on kolme vihettä"? Heti kun aletaan miettiä aihetta, löytyvät käyttöömme säännöt. Kaksi sääntöä löytyy oitis: 1. Virkkeen on oltava oikeinkirjoitussääntöjen mukainen, 2. Virkkeen on oltava tosiasiallisesti totta.

Montako sääntöä ohjaa toimintaa, kun olemme saaneet tehtävän eteemme? Vainko kaksi?

Emme ehkä tule ajatelleeksi muita sääntöjä, jotka kuitenkin vaikuttavat toimintaamme:

3. Kun tehtävä esitetään, on sekä korrektia että kiinnostavaa alkaa pohtia sitä.
4. Kun tehtävää tarkastellaan, on johdonmukaista pyrkiä ratkaisemaan se.
5. Jos tehtävä tuntuu ensi alkuun liian vaikealta, on kaivettava kokemuksesta työkaluja ja sinniteltävä ratkaisuun.
6. Kun tehtävä tulee eteen, tilanne määritellään ainakin ei-tietoisesti ongelmanratkaisutilanteeksi.

Esillä onkin kahden säännön sijaan kuusi sääntöä. On luultavaa, etteivät mielessämme käväise säännöt 3-6.

Mitä merkitystä on sillä, että säännöt ohjaavat ajatteluamme ja toimintaamme? Pitääkö olla huolissaan?

Elämää säännöillä

Ärsyynyt olo, levottomuus ja ahdistava epävarmuus kehkeytyvät silloin, kun olemme tilanteessa, jossa on uhkia ja mahdollisuuksia, mutta josta tuntuvat puuttuvan *turvalliset* säännöt. Voimme toisaalta elää elämää, jossa vähät välittäisimme mistään säännöistä. Silloin sääntö on: välitä vain vähät säännöistä.

Kohtaamme sääntöjä kaikkialta. Ne ovat mukana kielessämme, viestintätilanteissa ja kaikessa toiminnassa. Useilla meistä on kokemusta sääntöjen rikkomisesta. Lapset oppivat tavoillemme, kun heitä ojennetaan jonkin säännön rikkomisesta. "Ei saa heittää lusikoita lattialle." Joskus ihmiset alkavat kapinoida, tehdä vallankumousta, kun johtoportaan päämääröinti, pikkutarkka ohjaus tai epäoikeudenmukaiset ratkaisut koetaan sääntörikkomuksiksi. Kun hajanaisista ryhmistä alkaa koostua yhteisöjä, yhteiskuntia, valtioita ja lopulta EU:n tapaisia rakenteita, säännöt kirjataan määräyksiksi, laeiksi ja päätöksiksi. Näin sään-

nöistä luodaan *edellytyksiä* yhteiskuntarauhalle, ennustettavalle käyttäytymiselle ja tavoitteiden saavuttamiselle.

Elämä säännöillä sujuu, mutta joskus niiden rikkominen voi johtaa rangaistukseen, vankeuteen, yhteisöstä poissulkemiseen. Käytetään myös kiihokkeita ja paineita, jotta ehkäistäisiin ennakolta sääntöjen rikkominen. Tällaista ehkäisevää tekstiä on joulurauhan julistuksessa ja runsaasti raamatussa.

Säännöt vaikuttavat siihen, miten suppeaksi tai laajaksi koemme mahdollisuutemme tehdä valintoja. Jos meiltä puuttuu jotakin, ei ole oikein mennä yöllä naapuriin ja varastaa sieltä haluttu tavara. Jos koemme, ettei yhteiskunta ole oikeudenmukainen meitä kohtaan, emme voi mennä tappamaan päättäjiä, jotka ovat vaikuttaneet epäoikeudenmukaisten käytäntöjen ja ratkaisujen syntymiseen.

Monet unelmat ja haaveet ylittävät sääntöjen asettamat rajat. Mielikuvituksemme auttaa myös keksimään, mitkä avoimet mahdollisuudet kannattaa ottaa vakavasti tai kuinka varmistaa omat toimintaedellytykset, jos toimeentulo kapenee tai sairaus yllättää.

Säännöt ohjaavat tapaamme käsittää, millaisessa maailmassa olemme juuri nyt. Kun ajatteleamme suhdettamme maailmaan, puhumme todellisuuskäsityksestämme. Mitkä säännöt ohjaavat käsitystämme todellisuudesta? Seuraavat esimerkit kajoavat tähän kysymykseen:

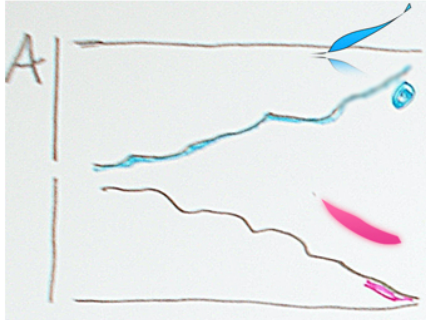
1. Ei haihatella, pysytään realiteeteissa.
2. Ei valitella, kuinka ennen oli paremmin, nyt on nyt.
3. Ei maalata piruja seinälle, tilanne voi kääntyä vielä paremmaksi.
4. Ei leimata kaikkia venäläisiä pahoiksi, vaikka Venäjä valtiona on meille ehkä pysyvä uhka.
5. Keskitytään siihen, mitä juuri nyt ollaan tekemässä.
6. Käytetään hyväksi omaa ja toisten kokemusta, kun toimitaan.
7. Koetetaan parantaa olosuhteita ja tehdä maailmaa siedettäväksi, vaikka meillä ei olekaan kovin paljon vaikutusmahdollisuuksia.
8. Autetaan avun tarpeessa olevia.
9. Luovutaan ajatuksesta, että elämme vain yhdessä todellisuudessa.
10. Otetaan selvää asioista, ennenkuin ryhdytään tekemään jotakin.

Nähtävästi vain 9. sääntö on niin abstrakti, että sen tulkitseminen ja ymmärtäminen vaatii pysähtymistä. Menemme tämän säännön avulla tutkimaan kymmentä erilaista maailmaa. Maailmat kuvaavat sitä, millaisia toimintamahdollisuuksia meille ihmisinä, yhteisöinä ja yhteiskuntina voi olla.

Kymmenen maailmaa

MAAILMOJEN ESITTELY

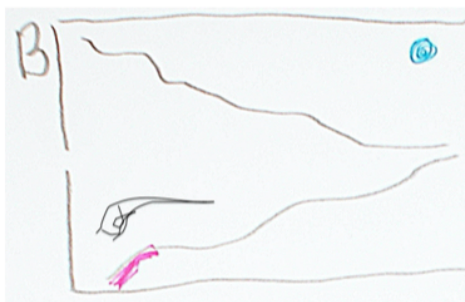
KOHTI YHÄ PAREMPAA

Valintojen määrä kasvaa, uusia mahdollisuuksia oivaltuu. Eletään yhtenäiskulttuurissa, jota voitaisiin sanoa vaikkapa liberalismien ajaksi. Uhkia ajelehtii jossakin kaukaisessa tulevaisuudessa.

MAAILMOJEN ESITTELY

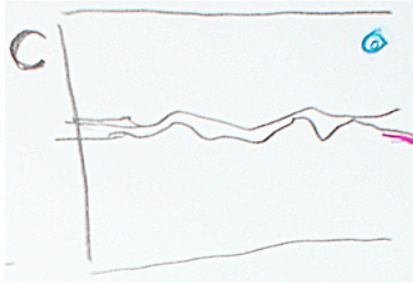
KOHTI KAVENTUVIA MAHDOLLISUUKSIA

Valinnan mahdollisuudet kapenevat. Uhkia on jo realisoitumassa.

MAAILMOJEN ESITTELY

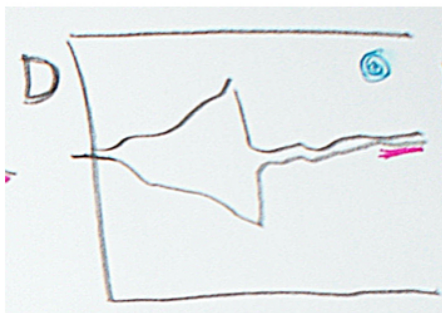
SURKEUTTA EI JAETA, VAIHTOEHTOJA ON VÄHÄN

Valintojen määrä on koko ajan vähäinen. Tulevaisuus ei tarjoa lupauksia paremmasta. Yhtenäiskulttuuri on vaarassa rapautua: kukin koettaa pelastaa itsensä, kilpailevia klikkejä esiintyy ja ne vahtivat, ettei toinen saa enempää.

MAAILMOJEN ESITTELY

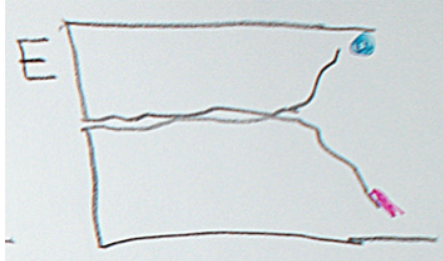
TILANNE MUUTTUU ÄKISTI

Yhtäkkiä mahdollisuudet katoavat, aletaan elää rajoitusten ja puuttuvien vaihtoehtojen maailmassa. Näin voi käydä silloin, kun yhteiskunnassa siirrytään diktatuuriin tai koko ajan rajoittuvien toimintamahdollisuuksien aikaan.

MAAILMOJEN ESITTELY

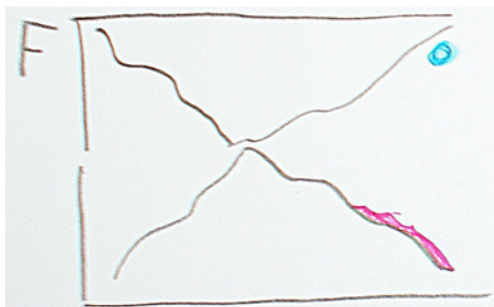
UUSI, PAREMPI PÄIVÄ KOITTAÄ

Pitkän, vaihtoehdottoman korpitaipaleen jälkeen avautuvat uudet mahdollisuudet.

MAAILMOJEN ESITTELY

KOHTI KURISTUMISPISTETTÄ, SITTEN MAHDOLLISUUDET AVAUTUVAT

Kuljetaan kohti kuristumispistettä, mutta sitten päivä alkaa taas paistaa, uudet mahdollisuudet avautuvat.

MAAILMOJEN ESITTELY

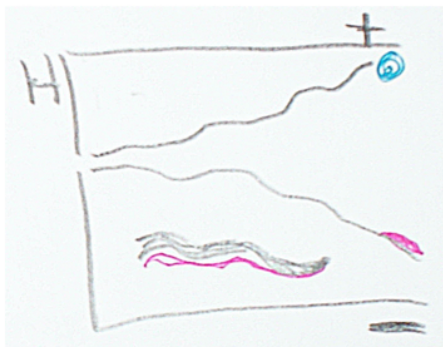
JATKUVASTI AUKEAVAT UUDET MAHDOLLISUUDET

Uusia mahdollisuuksia avautuu jatkuvasti.

MAAILMOJEN ESITTELY

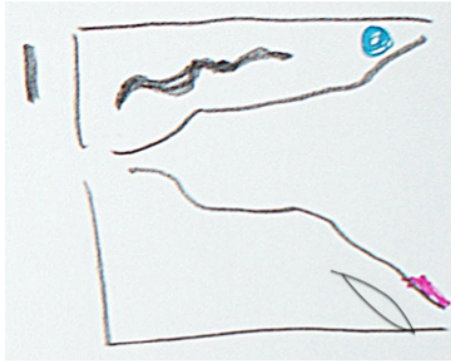
EPÄOIKEUDENMUKAINEN MAAILMA JOILLEKIN

Toisten valintamahdollisuudet lisääntyvät, osa elää kapenevien valinnan mahdollisuuksien keskellä.

MAAILMOJEN ESITTELY

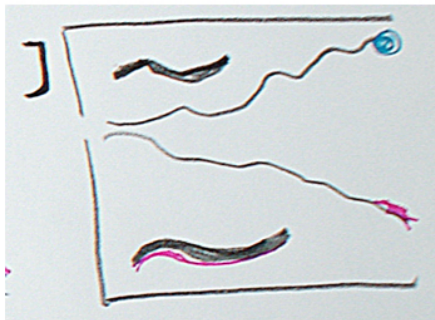
KYLLÄ JOIDENKIN KELPAA -MAAILMA

Yleisesti eletään kasvavien valinnanmahdollisuuksien maailmassa. Jotkut onnistuvat varmistamaan pysyvästi itselleen vahvan tulevaisuuden.

MAAILMOJEN ESITTELY

SYVENEVÄN ERIARVOISUUDEN MAAILMA

Eletään syvenevän eriarvoisuuden maailmassa. Joidenkin mahdollisuudet ovat pysyvästi laajat, joidenkin toisten pysyvästi vähäiset. Ilmeisesti osa elää kasvavien mahdollisuuksien maailmassa.

Maailmoissa seikkailemisesta

Väitteeni on, että säännöt ohjaavat ja auttavat suunnistamaan, kun koetetaan sanoittaa omia kokemuksiamme, kertoa käsityksistämme ja luomaan tavoitteellista mielikuvaa tulevaisuudesta.

Kiintoisa haaste on miettiä, millä tavoin saatetaan siirtyä maailmasta toiseen?

Maailmoissa seikkaileminen vaatii luvan haihatella, luottaa mahdollisuuksiin ja ponnistella omien ihanteiden toteuttamiseksi elämässä, yhteisöissä ja yhteiskunnissa. Tällaista utopistista sääntöä vastassa on toinen sääntö: lopeta haihattelu, sopeudu välttämättömyyksiin, luovuta ajoissa.